

**Людмила
АРТЕМОВА**

Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

До першої річниці встановлення пам'ятника великому Кобзарю у Глухові

Історію творять мільйони, але тільки одиниці стають народною пам'яттю. Вони залишаються нашими сучасниками, продовжують жити не лише у підручниках, переказах та легендах, а й у мистецьких творах і монументах. Таким є геній українського народу – Тарас Шевченко, пам'ятник якому було вчасно і не випадково встановлено на українсько-російському прикордонні у Глухові 1 вересня 2017 року. Над створенням скульптури Тараса Григоровича працювали архітектори Володимир Биков та Ельданіз Гурбанов.

У нинішніх умовах військового протистояння на сході України, окупації частини наших територій країною-агресором РФ на перший план виходять питання національної ідентичності, славного історичного минулого української держави. Патріотичне виховання підростаючого покоління здійснюється на прикладах життя і діяльності кращих представників нації. Серед них особливе місце посідає Великий Кобзар, який, мандруючи Україною, тричі бував у Глухові, неодноразово згадував давню гетьманську столицю у своїх прозових та віршованих творах, зокрема поемах «Сон», «Іржавець» та повісті «Капітанша».

Новий пам'ятник привертає увагу сучасним баченням образу Шевченка. Тараса Григоровича часом не впізнають гості Глухова, бо з дитинства у свідомості закарбувалося зовсім інше уявлення про Великого Кобзаря. Глухівський Шевченко у бронзі – це аристократ, інтелігент, галантний франт, а не український «мужик» у кожусі і шапці, яким ми його звикли споглядати у підручниках, книжках та

Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Глухові, 2017 р.

на портретах над шкільною дошкою. За часів Радянської України тиражувалися стандартні фрази, думки, погруддя і пам'ятники Тараса Шевченка, які перетворили його у своєрідну декорацію та формальний атрибут. Таким «мужиком» радянська пропаганда подавала нам поета протягом багатьох десятиліть, виконуючи розпорядження партійного керівництва «згори», експлуатуючи Шевченка з метою поширення своєї ідеології.

100 років тому було відкрито монумент Тарасу Григоровичу у Москві. Як зазначали московські газети від 5 листопада 1918 року, біля постаменту, накритого золотистою матерією, розвивалися червоні прапори, а голова Московської Ради робітничих і червоноармійських депутатів Лев Каменев серед численних делегацій

від робітничих колективів російської столиці промовляв: «Шевченко был великий мужик, испытанный на себе все ужасы крепостного гнета. Да здравствует победа мужиков всего мира над эксплуататорами и врагами свободы!» Ці гасла, які звучали у Москві 100 років тому на відкритті пам'ятника українському «мужику – Шевченку», наразі викликають лише дивну посмішку.

Насправді, це дуже примітивно бачити у Шевченку лише «поета з народу». Так, за своїм соціальним походженням Великий Кобзар належав до найнижчої верстви царської Росії – кріпаків, але при цьому в нього абсолютно не було комплексу людини якогось нижчого ґатунку. Завдяки своєму розуму, знанням та

Продовження на стор. 2

Продовження. Початок на стор. 1
інтелігентності поет вільно почувався в будь-якому середовищі.

Тарас Григорович покинув Україну у юному віці 15-літнім хлопчиком-козачком пана Енгельгардта восени 1829 року, а вперше повернувся на рідну землю майже тридцятилітнім чоловіком, відомим художником, автором «Кобзаря» і «Гайдамаків».

Саме книги, твори мистецтва виховували його як митця, поета, прозаїка і сформуvalи ідеали поета. Російська та українська культура відкрила шлях юнаку Шевченку

до світового мистецтва. Важко перерахувати все, що його хвилювало, чим він захоплювався. Це й антична скульптура, ідеальні образи людей італійського Відродження, вибухові емоції на полотнах Рубенса, тонка психологія портретів Ван Дейка, музика Бетховена, Моцарта, Шопена, книги європейського Просвітництва та представників романтизму.

Багато років поет жив у Петербурзі серед найосвіченіших, інтелігентних та гуманних людей того часу, які також мали безпосередній вплив на становлення його естетичного та

художнього смаку. Завдяки своєму величезному потягу до знань, Шевченко піднявся до їх рівня, став людиною проєвропейською, прозахідною, при цьому зберігши у своєму серці любов до рідної Батьківщини. Крізь всю його біографію простежується унікальна риса вродженого аристократизму. Тепер «аристократ по духу» він став фактично і аристократом у своєму особистому житті: культурною, вихованою, освіченою, інтелігентною людиною. Саме таким Шевченко і постав у новому пам'ятнику в давній гетьманській столиці.

**Надія
МІРОШНИЧЕНКО**
Учений секретар
Національного
заповідника «Глухів»

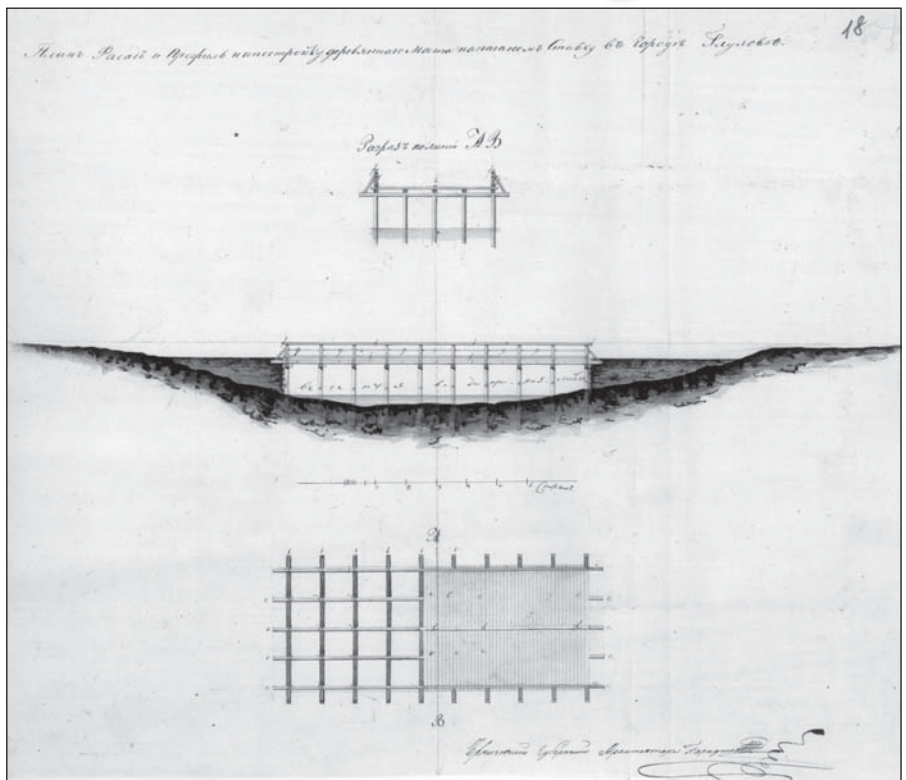
Будівництво кам'яного моста в м. Глухові

Наше місто змінюється кожного року. В ньому зводяться будинки, відкриваються магазини та кафе, закладаються паркові зони. За короткий час ми звикаємо до всього нового, і вже здається, що так було завжди.

Не кожен глухівчанин, який прожив у рідному місті все життя, знає напевно або може згадати, як воно виглядало 20, 30 чи 40 років тому. Відновити його історичний вигляд допомагають архівні документи.

Досліджуючи питання містобудування Глухова, в Державному архіві Чернігівської області було знайдено справу про будівництво дерев'яного моста в місті Глухові «...по Новомосковской дороге на водотече Поганого ставка», датовану 1833–1834 роками. Цей міст згадує у своїй книзі «Глухов. Евреи. Память жива...» Михайло Часницький. Він зазначає, що місцеві жителі називали його «Айзиковим» через те, що поряд з ним знаходився магазин єврея Айзика (район сучасної «саратівської» п'ятиповерхівки). Міст був цегляним, з двома арками.

З архівних матеріалів дізнаємося, що історія його будівництва розпочалася в 1833 році: «Господину Черниговскому гражданскому губернатору. Рассмотрев и обращая при сем представленные при донесении Вашего Превосходительства план, фасад и смету на постройку в

«План, фасад и профиль на постройку деревянного моста на Поганом ставку в городе Глухове». ДАЧО, ф. 128, оп. 1, стр. 3369

Глухове на новой Московской улице моста и плотины, я разрешаю Вам употребить исчисления на сие 1254 руб. и 77 с четвертью коп. из земского сбора, дабы постройки окончены были немедленно.

Постройка в г. Глухове по Новомосковской дороге вместо деревянного каменного моста,

по личному соизволению Вашего Превосходительства через хозяйственное распоряжение произведена. На постройку ушло сверх выделенных денег 324 руб. 60 коп., на что же именно, имеем честь приложить исчисления».

Таким чином місто отримало кам'яний міст, яким користувалося майже півтора століття.

**Ярослав
ГИРИЧ**

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії,
правознавства та методики
навчання ГНПУ ім. О. Довженка

Глухівський епізод Івана Чередниченка

Продовження.

Початок в № 2(86) 2018 р.

На філологічному факультеті Чернівецького університету І. Чередниченко створив наукове товариство, що проводило лінгвістичні читання. Мовознавець редагував наукові видання «Питання історії діалектології східнослов'янських мов», «Наукові записки Чернівецького університету. Серія філологічних наук», «Лінгвістичний збірник». І. Чередниченко склав програму наукових чи польових досліджень українських народних говірок, працював над створенням словника буковинських говорів. За дорученням Міносвіти УРСР він створив типову програму для вищих навчальних закладів з сучасної української літературної мови (1957 р.), а за два роки розробив спецкурс «Складнопідрядні речення в сучасній українській мові».

Івана Чередниченка запрошували до Москви на Четвертий Міжнародний з'їзд славістів (1-11 вересня 1958 р.), II Всесоюзну діалектологічну нараду (1959 р.), Всесоюзну нараду мовознавців

вузівських та академічних установ з теоретичних питань синтаксису (1960 р.).

Також мовознавець був затребуваною людиною в АН УРСР та АН СРСР, відділах ЦК КПУ та університетах, часто перебував у наукових та службових відрядженнях. До честі керівництва Чернівецького університету, варто зазначити, що переважна більшість відряджень оплачувалася. Науковець був частим гостем в інституті мовознавства ім. О. Потебні у Києві як учасник трьох республіканських діалектологічних нарад (1956, 1959, 1962 рр.), регіональної лексикографічної наради (1958 р.), наради з видання давніх текстів (1962 р.), республіканської комісії з питань мовознавства (1960 р.). На зазначених форумах обговорювалися питання підготовки Діалектологічного атласу України, укладання Глумачного словника української мови, публікації літературних пам'яток староукраїнської мови, дослідження синтаксису української мови.

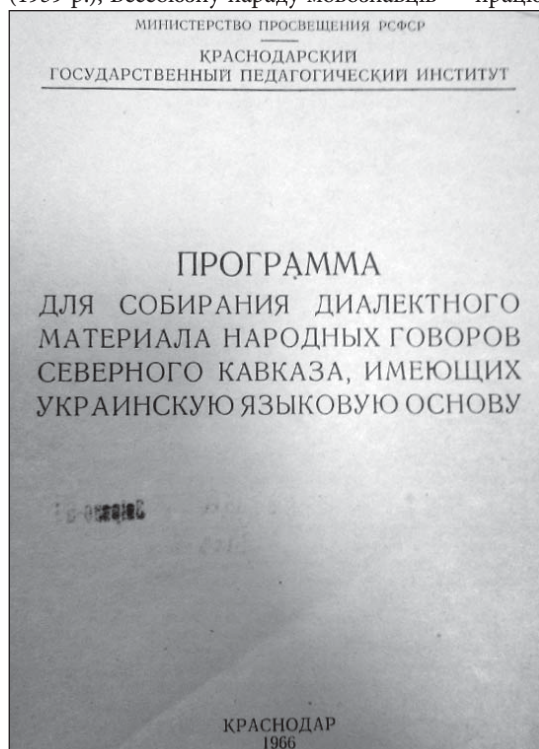
На початку 1961 р. науковець працював у координаційній групі Комісії з питань підготовки написання академічної граматики сучасної граматики української мови. Варто зазначити, що ці роботи здійснювалися відповідно до ухвалені 1960 р. нової редакції українського правопису, ідейним натхненником якої став міністр освіти УРСР Іван Білодід. Новий правопис був покликаний максимально наблизити українську мову до російської. Його норми надовго стали символом русифікації, манкуртизації суспільства, безхребетності вітчизняної еліти, а також пов'язувалися з поняттями «хибної двомовності», «історичної спорідненості та спільності двох мов» та малоросійства. Наразі складно стверджувати, яка роль науковця у згаданих подіях, адже в умовах «білодідівщини» Іван Чередниченко лишився позапартійним, а у своїх роботах розміщував якісні українізовані переклади російських ідіом.

У системі радянської

вищої освіти існувала практика, коли викладач не міг самостійно змінити місце роботи: його утримували різноманітними адміністративними засобами. Можна припускати, що своє наукове зростання Іван Чередниченко розглядав як «відпускну грамоту». Так, невдовзі після того як 22 жовтня 1960 р. був затверджений ВАК Міністерства вищої та середньої освіти СРСР у вченому званні професора, науковець попросив керівництво про перехід до іншого ВНЗ. Проте наступного 1961 р. партком ЧДУ виступив категорично проти, мотивувавши це тим, що «університет має у своєму складі обмежену кількість докторів наук та професорів і вихід тов. Чередниченка ослабить не тільки очолювану їм кафедру, але й весь філологічний факультет».

Наступна спроба виявилася успішною. Після того, як у квітні 1963 р. фахівець у Відділі суспільних наук АН УРСР захистив свою монографію «Нариси з загальної стилістики сучасної української мови» як докторську дисертацію, він знову порушив клопотання про виїзд з Чернівців. 1 вересня 1963 р. у зв'язку із сімейними обставинами перейшов на роботу до Краснодарського ДПІ, де очолив кафедру російської мови. Звільнення далось І. Чередниченку непросто, адже керівництво не хотіло відпускати професора. На новому місці вчений продовжив активно займатися науковою роботою. Так, він розробив програму для збору діалектного матеріалу народних говорів Північного Кавказу, що мають українську мовну основу. 17 вересня 1968 року Іван Чередниченко помер у Краснодарі.

Причетність до Глухова такої масштабної постаті як Іван Григорович Чередниченко робить велику честь університету та є цікавим епізодом в історії освіти. Активний учасник українського національного відродження, щоправда під червоними прапорами, він тридцять три роки віддав роботі у вищій освіті. У силу різних обставин мовознавцю «не сиділося на одному місці», але всюди наукова робота на високому фаховому рівні залишалася його візитівкою.

Титульна сторінка видання, підготовленого
І. Чередниченком під час роботи
у Краснодарському педагогічному інституті

Сергій
ЕСЮНІНКандидат історичних наук,
провідний науковий спів-
робітник Хмельницького об-
ласного краєзнавчого музею

Одним із найцікавіших періодів в історії Глухова є перша половина XVII ст., який можна назвати як польський період історії міста. Саме у цей час Глухів відродився фактично із спустілого поселення, був розбудований, став центром волості та отримав міський статус. Про пізньосередньовічний Глухів зберіглося чимало документальних свідчень, є напрацювання науковців. Основний масив документів зберігається у відділі рукописів Львівської національної

Глухів – Новий Остророг: до питання назви міста у польський період історії

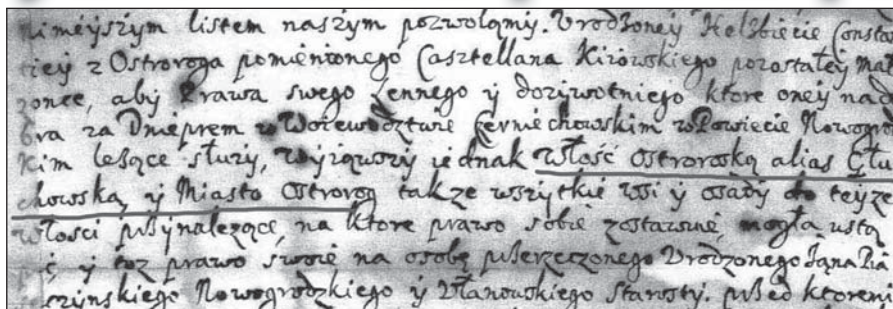

Рис. 2. Фрагмент документу 1646 р. (ЛНБ, ф. 5, спр. 4122, арк. 129)

бібліотеки ім. В. Стефаника (ЛНБ) та у Варшавському архіві давніх актів (AGAD). Найбільшим доробком науковців можна вважати праці доктора історичних наук Петра Кулаковського, який опублікував ряд окремих матеріалів та монографію «Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої» 2006 року видання.

Аналіз документів та праць надає можливість відтворити хронологію подій історії міста цього періоду. Якщо стисло, то події розгортались наступним чином. У 1618 р. внаслідок укладення Деулінського перемир'я частина сіверських земель, що протягом попереднього століття перебувала у складі Московської держави, була приєднана до Речі Посполитої. Було створене Чернігівське воєводство, яке офіційно існувало до 1667 року. На практиці можна розглядати польський період (1618–1648 рр.) – від приєднання до Речі Посполитої і початку активного заселення до Хмельниччини, коли на землях воєводства утворились козацькі полки зі своїми власними інституціями.

За інвентарем 1619 року глухівське «старосвітське городище» було фактично спустіле (тут рахувався лише один підданий) і належало до Підпутьвильського стану. Документи наступних років теж свідчать про спустілось Глухова та відповідний його статус: у 1621 році – деревня / «... derewni Gluchowo» (AGAD, MK, sygn. 165, k. 283v–284), у 1623 році – пусте село / «... opustoszałej wsi Gluchow» (AGAD, MK, sygn. 170, k. 252–253), у 1625 році – село / «... wsi Gluchow» (AGAD, MK, sygn. 172, k. 218v–219). У 20-х роках Глухів перебував практично у безлюдному стані, адже регіон майже не колонізувався поляками. Тут не було значних земельних надань, ускладнювала ситуацію віддаленість залюднених регіонів, що могли постачати переселенців для колонізації.

Про відродження Глухова можна говорити лише з 1636 року, у грудні якого київський каштелян та новгород-

сіверський староста Олександр Пісочинський купив частину Глухова у Якуба Крентовського. Іншу частку він отримав королівським наданням по Войцехові Пустоловському у січні 1638 року. Саме Олександр Пісочинський почав осадження спустілого Глухова. Для сприяння заселенню він оголосив його слободою. Це чітко бачимо з документів того часу: на початок 1638 року Глухів – пусте селище / «... sieliszczu pustego Gluchow» (AGAD, MK, sygn. 182, k. 362–362v), на середину року – слобода. Динаміку осадження Глухова видно за подимними реєстрами: 1638 року тут рахували 1 дим, у 1641-му – 1, у 1642-му – 5. На глухівському «старосвітському городищі» О. Пісочинський осаджує свій двір, який був обнесений дерев'яним частоколом. Він домігся для Глухова міського права.

Одночасно на початку 1640-х років Глухів стає центром волості маєтностей Пісочинських. Зберігся перелік населених пунктів Глухівської волості цього часу з указанням кількості димів у них. На жаль, документ не має датування, але за кількістю димів у Глухові (один) можна віднести його до початку 1640-х років. Найцікавіше, що у цьому документі зафіксована інша назва міста: «Gluchow alias Nowy Ostrorog» (ЛНБ, ф. 5, спр. 4145, арк. 41 зв.) – див. Рис. 1.

На питанні появи нової назви зупинимось більш докладно, адже до теперішнього часу в історіографії ми зустрічаємо декілька варіантів назви новоосажденного у першій половині XVII ст. міста – Новий Остророг, Новий Острог, й навіть одного разу – Новий Острів.

Автори більшості праць та публікацій стверджують, що відроджений Олександром Пісочинським Глухів отримав назву Новий Острог. Такий варіант назви поширений навіть у академічних енциклопедичних виданнях останніх років – Енциклопедії сучасної України (2006) та Енциклопедії історії

Głuchow		
Głuchowianin		
Starobina	8	
Starobina	10	
Wosina	2	
Sobibina	2	
Wosina	4	
Kamien	15	
Kamien	1	
Kamien	1	
Kamien	7	
Wosin	3	
* Sulechowa	16	
* Wosin	9	
Litwinowice	10	
Zadole	2	
Kamien	5	
Wosin	10	
Wosin	4	
Lubietow	4	
Zablotow	4	
Ostrow	5	
Sopow	5	
Bathowice	2	
Zablotow	2	

Рис. 1. Фрагмент документу 1641 р.
(ЛНБ, ф. 5, спр. 4145, арк. 41 зв.)

України (2004).

Є ряд авторитетних дослідників, які вказують на назву Новий Остророг. Зокрема, ще 1896 року у праці «Левобережная Украина в XV–XVII вв.» відомого історика Никандра Молчановського зустрічаємо «Глухов, называемый Новым Остророгом» (Киевская Старина, 1896, № 6). У монографії згадуваного Петра Кулаковського «Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої» використовується виключно назва Новий Остророг. Знана дослідниця козацької доби Ірина Кривошея, посилаючись на П. Кулаковського, теж називає Глухів Новим Остророгом.

Аби з'ясувати, яку ж назву у польський період історії отримав новоосаджений Глухів, звернемось до архівних документів того часу, які зберігаються у згаданих ЛНБ і AGAD. Перегляд і аналіз документів надає чітку відповідь щодо написання назви міста – **Новий Остророг**. Зокрема, у корпусі документів фонду Осолінських ЛНБ є декілька документів, у яких ми зустрічаємо назви Ostrorog, Nowy Ostrorog. Це ми бачимо й у вже згаданому переліку димів початку 1640-х років (ЛНБ, ф. 5, спр. 4145, арк. 41 зв.). Надалі, у 1646 році – «...Włosc Ostroroska alias Gluchowska i miasta Ostrorog» (ЛНБ, ф. 5, спр. 4122, арк. 129) – див. Рис. 2, у 1647 році – «...miasteczko Nowy Ostrorog alias Gluchow» (ЛНБ, ф. 5, спр. 4069, арк. 145 – див. Рис. 3, та інші.

Востаннє топонім Ostrorog зафіксовано 1661 року – у акті метриці коронної, серед маєтностей, які перейшли від Олександра Пісочинського до його сина Яна (AGAD, MK, sygn. 202, к. 148) – див. Рис. 4.

Таким чином, аналіз документів XVII ст. дає підстави стверджувати, що заново осаджений Глухів на початку 1640-х років отримав назву Новий Остророг. Ця назва фігурує у документах до початку 1660-х років, але слід зауважити, що використовувались одночасно обидва топоніми – новий (Ostrorog, Nowy Ostrorog) та давній (Глухов, Gluchow).

Поява назви Новий Остророг явно пов'язана із другою дружиною Олександра Пісочинського – Ельжбетою.

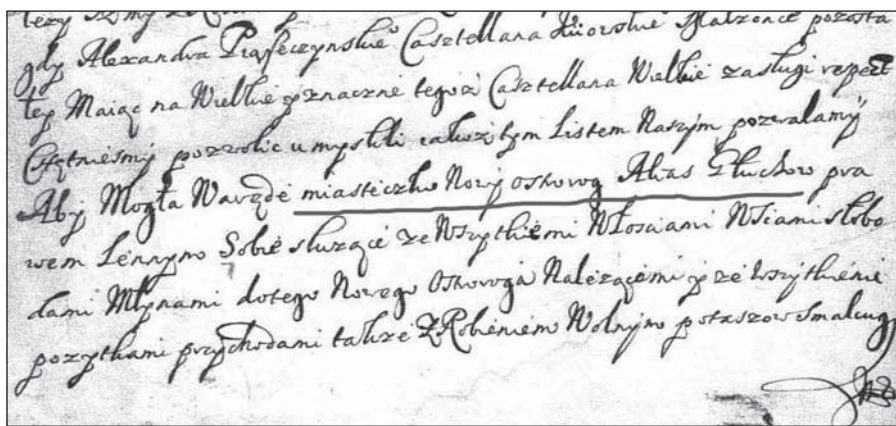

Рис. 3. Фрагмент документу 1647 р. (ЛНБ, ф. 5, спр. 4069, арк. 145)

Ельжбета Констанція з Остророга, донька познанського воєводи Яна Остророга й княжни Софії Заславської, була другою дружиною Олександра Пісочинського. Її шлюб з Олександром відбувся 1638 року у Звягельському замку, що належав родичці молодій княгині Анні-Алоїзі Острозькій-Ходкевич. О. Пісочинський укладав шлюб, безперечно, для підвищення свого соціального статусу. На той час вже сенатор і магнат, він, проте, не міг похвалитися знатністю походження, адже рід Пісочинських піднявся з середовища рядової шляхти зусиллями батька Олександра – Лавріна. Натомість, Остророги належали до давнього великопольського роду, представленого сенаторами, парламентарями, мемуаристами. Можливо менш знаменитим у Речі Посполитій, зате більш впливовим на українських землях був князівський рід Заславських, з якого походила мати нареченої. Споріднення через шлюб з такими родами легітимізувало належність О. Пісочинського до еліти Речі Посполитої. Ельжбета на час укладення шлюбу мала близько 30 років, Олександр – понад 50. На час укладення шлюбу Ян Остророг вже не жив, тому, укладаючи шлюбний договір, переговори київський каштелян вів із матір'ю нареченої. О. Пісочинський дав посаг (25 тисяч злотих) і, записавши нареченій подвоєну суму посагу на своїх маєтностях, обіцяв також виклопотати в короля дозвіл на отримання майбутньою

дружиною пожиттєвого права на його ленні володіння в Чернігово-Сіверщині. 12 липня 1638 року в Уладівському замку каштелян видав дружині записи щодо обіцяної суми, а ще раніше, 25 червня, отримав від короля дозвіл для дружини на пожиттєве володіння належними йому ленними маєтками. Серед таких маєтків був Глухів і Глухівська волость. Джерела дають підстави говорити про формальне підпорядкування цієї волості Ельжбеті.

Не відомо, чия була ідея перейменувати Глухів на Новий Остророг – чи самого Олександра Пісочинського, чи його дружини, – але зрозуміло, що назва пов'язана з магнатським родом Остророгів (Остроругів) та їх давнім родовим містом Остророг у Польщі, яке на той час вже перебувало у власності Потоцьких. Можливо Ельжбета мріяла таким чином зберегти пам'ять про втрачений родовий маєток своїх предків та запропонувала закласти Новий Остророг. Подібні приклади дублювання польських топонімів на новоприслані землях зустрічаються доволі часто, особливо на Волині та Поділлі.

По смерті Олександра Пісочинського на початку 1646 року ленне право на Новий Остророг (Глухів) та волость отримала Ельжбета. Спочатку, в серпні 1647 року, вдова здала місто на три роки в оренду Петрові Харжевському, а згодом, після тривалих суперечок, за сприяння (останні сліди цього протистояння зафіксовані у джерелах під 1652 роком) з сином О. Пісочинського від першої дружини – Яном, віддала місто і волость пасербові.

Що цікаво, новгород-сіверський староста Ян Пісочинський у своїх документах не вживав назви Новий Остророг, називаючи місто Глуховом. Цей факт та подальші документальні згадки другої половини XVII ст. свідчать, що назва Новий Остророг не прижилася і скоро зникла з ужитку та офіційного використання.

Таким чином, у польський період історії з початку 1640-х до початку 1660-х років для міста Глухова офіційно використовувалась назва, яка мала звучання як **Новий Остророг**.

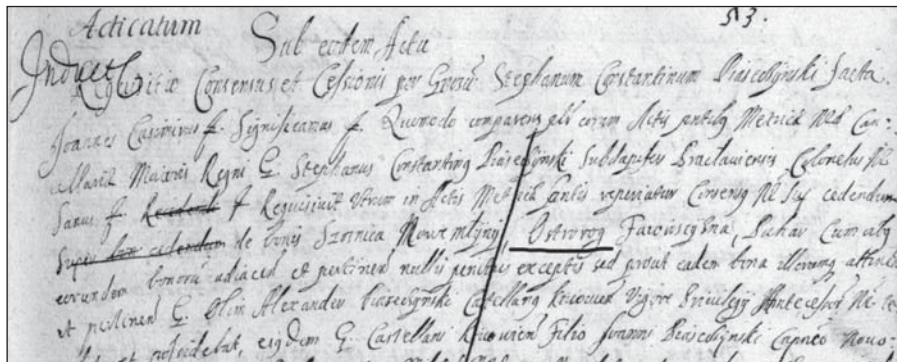
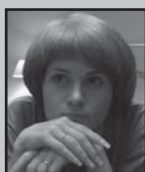

Рис. 4. Фрагмент документу 1661 р. (AGAD, MK, sygn. 202, к. 148)

Вера
НАЗАРОВАГенеалог
г. Москва

Тропинками глуховских кладбищ

Продолжение.

Начало в № 1(61), 3(63) – 6(66)
2014 г., № 3(69) – № 6(72) 2015 г.,
№ 1(73), № 3(75) – № 2(86) 2018 г.

ОМЕЛЬЧЕНКО

По правую сторону главной аллеи Вознесенского кладбища, сразу за окончанием церковного забора, затертый средь железных оград, стоит каменный крест Анатолию Захарьевичу Омельченко. Он был совсем юн и прожил всего 19 лет. На камне выбито: «Господи, упокой душу раба твоего! Вечная память тебе, добрый сын!» И на другой стороне: «Здесь погребено тело раба божия Анатолия Захарьевича Омельченко, род. 1860 г. 29 декабря, ск. 1879 г. 11 января».

Отец молодого человека, губернский секретарь Захарий Федорович Омельченко, был чиновником и служил секретарем Городской Думы в Кролевце. Его жена, мать Анатолия, Анна Павловна (в девичестве Иваницкая-Василенко), происходила из дворянского рода. Ее прадед, Иван Иванович Иваницкий-Василенко, служил когда-то в малороссийском Нежинском полку и был произведен в 1746 году в войсковые товарищи. Род Иваницких-Василенко был признан Правительствующим Сенатом во дворянстве с внесением во 2-ю часть родословной кни-

ги. Омельченко жили небогато, от имений Иваницких-Василенко Анне Павловне ничего не досталось, так как земли в родовом имении Уздицы были поделены между ее родными и двоюродными братьями. От Николая и Льва Павловичей Иваницких-Василенко в 1864 и 1865 годах супруги Омельченко приобрели за собственные средства в даче села Уздицы 49 десятин пахотной, лесной и огородной земли с постройками. Вскоре Захарий Федорович Омельченко умер, а его супруга переехала с детьми в Глухов.

Семья поселилась на Спасской улице в доме Рыбальских-Бутевичей. Материальные условия были тяжелые, между тем, дети учились в прогимназии. Для обеспечения им этой возможности Анна Павловна на протяжении многих лет содержала квартиру для размещения учеников Глуховской прогимназии. У нее постоянно жило 4 мальчика, за каждого из которых родители платили по 130 рублей в

год. Эта финансовая помощь дала возможность ее среднему сыну, Федору, окончить прогимназию, последние 2 класса Черниговской гимназии и медицинский факультет Университета Св. Владимира. Впоследствии он стал украинским и советским антропологом, микробиологом и патоморфологом, академиком Академии наук УССР. Возможно, не менее успешное будущее могло быть и у старшего сына Анны Павловны, Анатолия, но 11 января 1879 года он скончался. Его тело было погребено на Вознесенском кладбище города Глухова. Причины его смерти не известны.

Сразу за северо-восточным углом ограды красавицы Вознесенской церкви давно без ухода, внимания и молитвы стоит этот крест. Среди густых зарослей травы и кустарника на Вознесенском кладбище есть еще немало таких же крестов и надгробных плит на могилах невинных младенцев и отроков. Стоят они позабытые всеми, и лишь экзотические «яти» и «еры»

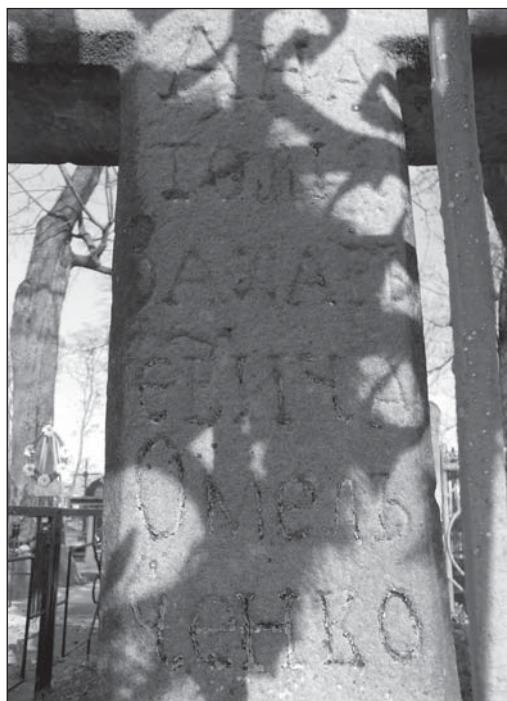

Каменный крест (оборотная сторона) на могиле
Анатолия Захарьевича Омельченко

изредка привлекают взгляды прохожих, возбуждая любопытство или жалость к судьбам этих детей.

ГОРБАТЕНКО

Вознесенское кладбище города Глухова давно превратилось из просторного погоста в «густонаселенное» городское кладбище. На этом месте хоронят уже не первое столетие. По мере обветшания надгробий и ухода в иной мир тех, кто навещал старые захоронения, на их месте появляются новые и новые могилы, образуя уже второй и третий слой захоронений. В первую очередь ветшают и исчезают деревянные кресты на могилах простых глуховчан. У более солидных, крепких и дорогих надгробий шансов выжить значительно больше, но и многие из них безбожный XX век не пощадил: они пошли на фундаменты, были разобраны на кирпичи или распилены на более мелкие современные памятники. До наших дней уцелели наиболее основательные надгробия, которые могли себе позволить зажиточные жители Глухова, более состоявшиеся и достигшие чего-то в жизни глуховчане. Эти люди, независимо от сословия и звания, составляли цвет города и были

Надпись на лицевой стороне креста на могиле
Анатолия Захарьевича Омельченко

видаючимися його представителями.

На правій стороні від входу в Вознесенську церкву, в густій листві кустарника, стоїть обломаний монумент Федору Павловичу Горбатенку. В летнєє время этот, по глуховским меркам того времени, весьма недешевый памятник почти полностью скрывается разросшейся кроной.

Федор Павлович Горбатенко происходил из казенных крестьян местечка Марчихина-Буда Глуховского уезда. Под конец своей жизни он добился звания купца, имел солидный торговый оборот и городское имущество стоимостью в 5000 рублей. В 1867 году Горбатенко вместе со своим односельчанином Сергеем Тимофеевичем Листопадовым приобрел во владение у купеческих сыновей Ивана и Петра Игнатьевых Белашовых пахотную и лесную землю в дачах Марчихиной Буды. Вероятно, земли эти Горбатенко и Листопадов намеривались использовать для своей коммерческой деятельности.

Насколько удачно прошли эти первые опыты – неизвестно. Практически в это время Листопадов и Горбатенко поступили на службу приказчиками к глуховским купцам. В 1870-х годах, после упадка в Глухове торговли, исчезли многие старые купеческие фирмы. Уехали Терещенко, прекратили торговлю в Глухове Харитоненко, ликвидировал дело Пономарев, разорился Редько. В это время организовались новые фирмы, которые к началу 1880-х годов уже имели довольно солидный оборот. В основном это касалось торговли винно-колонияльными товарами. Эти фирмы содержались преимущественно бывшими приказчиками прекративших торговлю и разорившихся

торговцев. Горбатенко и Листопадов были из числа этих приказчиков. То, каким образом они быстро богатели, вызывало разные толки, и людская молва приписывала в этом немалую роль злоупотреблениям со стороны доверенных бывших своих хозяев. Тем не менее, как купец, Федор Павлович Горбатенко справлялся с делами великолепно. В 1880-х годах он имел в Глухове бакалейную торговлю (торговал вином), чуть позже его бизнес расширился за счет приобретения кирпичного завода. Обоими этими предприятиями Горбатенко успешно управлял до конца своих дней.

Женат Федор Павлович был на дочери купца, Анне Павловне Соляковой, имел от нее троих детей, которым дал хорошее образование. Семья владела 58 десятинами земли в Глуховском уезде и усадьбой в центре Глухова на Бульварной улице.

Скончался Федор Павлович Горбатенко 17 января 1907 года, похоронен в ограде Вознесенской церкви. Его супруга, Анна Павловна, умерла в 1913 году. Ее могила не сохранилась.

На момент смерти родителей двое детей уже улетели из родного гнезда. Дочь Пелагея жила в Санкт-Петербурге и работала в Публичной библиотеке.

Монумент Федору Павловичу Горбатенко

Сын Семён окончил в Киеве физико-математический факультет Университета и остался там же работать по специальности. Глуховская усадьба Горбатенко, земли в уезде, кирпичный завод и бакалейная торговля достались сыну Григорию, который управлял оставшимся от отца бизнесом до самой революции.

На сегодняшний момент потомки семьи Горбатенко не найдены.

**Олександр
МІРОШНИЧЕНКО**
Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Глухівські дерев'яні торгові ряди

Глухівська дума, як орган місцевого самоврядування, вирішувала проблеми будівництва та благоустрою міста, контролю за дотриманням станових прав городян, організації торгівлі, проведення зборів податків і розподілу грошей на першочергові потреби. Торгівля завжди відігравала ключову роль у наповненні міського бюджету.

Після того, як на початку XIX ст. місто перестало виконувати військово-стратегічну функцію, розпочався процес руйнування глухівської фортеці. З нівелюванням оборонних споруд

вивільнилися великі земельні ділянки в центральній частині Глухова. Депутати міської думи вирішили не розпродавати їх, а використати під місце проведення щорічних ярмарків та побудови міських торгових рядів.

Під час останнього візиту до Державного архіву Чернігівського області автор статті натрапив на маловідомий фонд № 179. У ньому відклалися документи Чернігівської губернської будівельної комісії першої половини XIX ст. Нашу увагу привернула справа про будівництво Глухівською міською думою дерев'яних торгових

лавок у 1867 р. Документ подаємо мовою оригіналу.

20 февраля 1867

**В Черниговскую Губернскую
Строительную и Дорожную Комиссию
Глуховской городской думы
Рапорт**

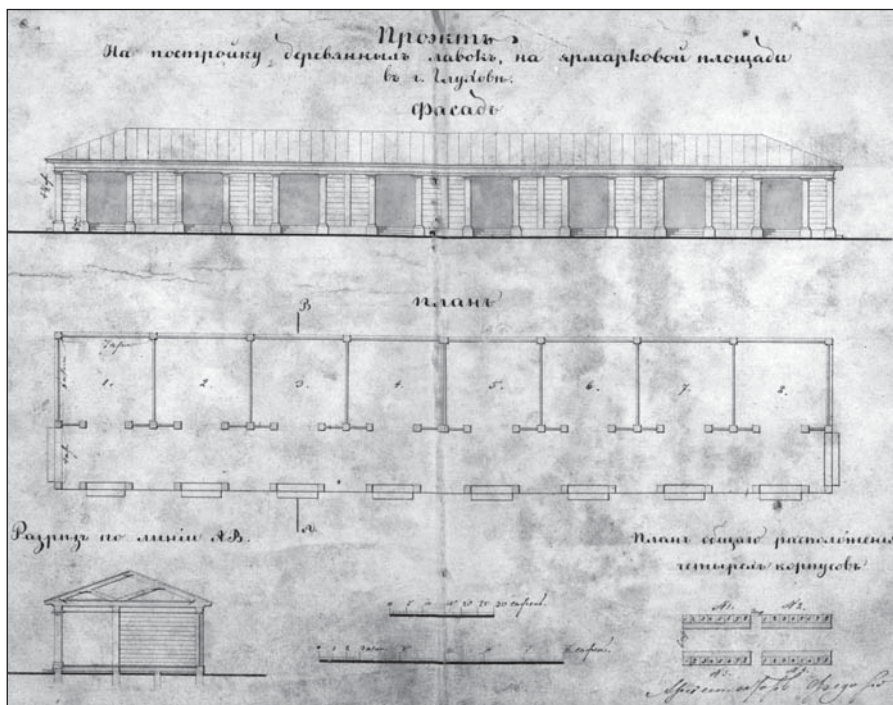
Глуховская городская дума выслушав указ Черниговского Губернского Правления от 21 октября 1863 года за № 25576 последовавший вследствие ходатайства думы по отзывам общества торговцев о устройстве на ярмарковой площади постоянных
Продовження на стор. 8

Продовження. Початок на стор. 7

лавок, с разрешением заготовленных ныне хозяйственных распоряжений необходимых для постройки лавок материалов на сумму распределенную в количестве тысячи рублей серебром, определили как из дела значить дума сия видя что на ярмарках в Глухове в течение года четыре раза существующих после истребления на ярмарковой площади в 1853 году пожаром поставленных деревянных лавок торговля год с годом упадет, а иногородние торговцы чрез неустройство постоянных лавок вовсе от посещения откажутся, дабы развить торговлю в Глухове и привлечь опять иногородних торговцев к посещению ярмарок и сим увеличить доход казны города испросив от Черниговского Губернского Строительной и Дорожной Комиссии смету по коей на такую постройку лавок исчислено 9582 руб. 87 коп. а равно и фасад лавок рассматривали оную и по обсуждению предмета этого общества торговцев признали возможность уменьшить размер их против фасада и отступая только от наружного их вида и устроить не за сумму 9582 руб. 87 коп. серебром, а почти за половину оной только за 5000 руб. и в число потребной суммы 5000 руб. на заготовление в зимнее время необходимых материалов 1000 руб. серебром уже исправила для того за оным учинить следующее:

1. заготовленные материалы ныне возложить на гласных думы Петра Васильевича Коробчевского и Есиля Гилькина Богдановского да городского от купцов старосту Петра Яковлевича Квасникова коим и выдан как для записки прихода и расхода суммы, так и материалов книги а равно на покупку материалов в числе 1000 руб. до расхода 500 руб. серебром сумму;

2. как корпуса лавок по фасаду означены высотой и шириною обширны признаются высота и ширина излишни вельмы, уменьшить высоту на $\frac{1}{2}$ а ширину как лавок так и коридора на 1 аршин;

«Проект на постройку деревянных лавок на Ярмарковой площади в городе Глухове». ДАЧО, ф. 179, оп. 34 спр. 23

3. как лавки эти обширности для помещения в них во время ярмарок торговцам не требуют да и сумма предположена думою на устройство их 5000 руб., против сметного исчисления на половину иных, а как самые материалы по смете показаны толщиной весьма увеличительны, чего при необширной постройке не требуют да и цены на них ныне гораздо возвышены, то заготавливать таковой толщиной против сметы не много меньше, но с тем чтобы таковой был к употреблению в работе удобен и прочный что же относится до положения по чертежу в лавках дверей и простенков то таковые так как и в других лавках устроенных в городе Кролевце оказались они торговцами вовсе неудобными и в последствии переделаны, на заборки досками то таковых не устраивать и вместо их сделать из досок толщены в 1 вершок в пазы забор, затем по окончанию работы щита предоставить в

Думу, о чем Черниговскому Губернскому Правлению и Строительной Дорожной Комиссии донесено.

№ 463, 11 февраля, 1864 г.

Гласный
Секретарь

Проект и смету на постройку в Глухове на ярмарковой площади 4 корпуса деревянных лавок утвердить, а также командировать архитектора Федорова.

У 1864 р. міська дума все ж таки затвердила кошторис на будівництво торгових рядів. Замість ошатного облаштування центральної ярмаркової площі городяни отримали чотири торгових бараки, що не вирізнялися своїми стильовими формами, але обійшлися міському бюджету у 2355 руб. 29 коп. за одну будівлю. Архітектурні потвори простоять у центрі міста до кінця XIX ст. і поступово будуть розібрані глухівськими купцями та замінені на кам'яні магазини.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м.Шостка, вул. Свободи, 69

Підписано до друку 22.08.2018 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 3034.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Ірина МОШИК

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО